

14. Маньковська Р. Народне музейництво в громадянському суспільстві: історія і перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Р. Маньковська. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/handle/123456789/6197>.
15. Музейний простір Волині. школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volynmuseum.at.ua/>.
16. Надольська В. В. Нові музейні установи Волинської області: формування та діяльність / В. В. Надольська // Лицар ордена культури : матеріали наук., іст.-краєзнав. конф., присвяч. 90-річчю від дня народж. Б. Г. Возницького, 21 квіт. 2016 р., м. Дубно / Управління культури і туризму Рівнен. облдержадмін., Держ. іст.-культур. заповідник м. Дубно, Дубен. міськрада ; [відп. ред. Л. Кічатиї]. – Рівне, 2016. – С. 172–176.
17. Перейма Л. Громадські музеї Львівщини: історія та сучасність школярів / Л. Перейма [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lhm.lviv.ua/vydannya/gromadski_muzeyi_lvivschyny/avtorska_stattya_gromadski_muzeyi_lvivschyny_istoriya_ta_suchasnist.html.
18. Силюк А. Історико-краєзнавча діяльність музеїв Волині: стан та тенденції / Анатолій Силюк // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край : матеріали ІХ наук. іст.-краєзнавч. міжнар. конф., 20–23 січ. 1998 р. – Луцьк, Надстир'я, 1998. – С. 30–32.
19. Стельмах І. Громадські музеї в історичній ретроспективі [Електронний ресурс] / Ірина Стельмах. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14273/10-Stelmach.pdf?sequence=1>.
20. Чисюк Я. Волинський регіональний музей Українського війська та Військової техніки. З історії створення та основні тенденції розвитку / Я. Чисюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. : матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк–Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. – Луцьк, 2004. – Вип. 3. – С. 148–149.

Бильо Любомир. Трансформация музейной сети Волынской области в 1991–2016 гг. В статье анализируются изменения музейной сети Волынской области в годы независимости Украины. Прослеживаются процессы совершенствования структуры Волынского краеведческого музея и формирования в его составе Музея волынской иконы, Затурцивского мемориального музея Вячеслава Липинского и Музея истории Луцкого братства. Характеризуются становление в области системы коммунальных музеев, профильное развитие общественного и ведомственного музейного строительства. Графически определены тенденции изменений на протяжении исследуемого периода количества общественных музеев и музеев при учебных заведениях. Акцентируется внимание на детерминантах, повлиявших на исследуемые процессы.

Ключевые слова: музей, музейная сеть, коммунальные музеи, общественные музеи, Волынская область.

Bilo Liubomyr. The Transformation of the Museum Network of Volyn Region in 1991–2016 Years. The changes of the museum network of Volyn region during the independence of Ukraine are analyzed in the article. The processes of the perfection of the structure of Volyn Local History Museum and the formation of the Volyn Icon Museum, Zaturtsi Memorial Museum of Vyacheslav Lipinskiy and Lutsk Fraternity History Museum in its structure are traced. The process of settling of the regional communal museum system, the key development of the public and departmental museum building are characterized. The tendencies of changes of the quantity of the communal museums and educational institutions' museums during the period under investigation is graphically settled. The attention is paid to the determinants that have affected the processes under investigation.

Key words: museum, museum network, communal museums, public museums, Volyn region.

Статтю подано до редколегії
04.09.2016 р.

УДК 930(477)" 929 М. Куделя

Лілія Радчук

Шевченкознавчі експедиції-подорожі Миколи Куделі (1974–1992)

У статті висвітлено та проаналізовано чотири важливі етапи подорожей історичними та шевченківськими місцями 1974–1992 рр. відомого шевченкознавця, громадсько-політичного діяча, борця за незалежність України Миколи Павловича Куделі (1914–2004). Опираючись на архівні джерела, простежуємо формування й

© Радчук Л., 2016

розвиток шевченкознавчих зацікавлень М. Куделі. Розкрито широку географію його творчої та громадської активності в накопиченні й популяризації шевченкіани.

Ключові слова: Микола Куделя, Тарас Шевченко, «Кобзар», Канів, подорож, спогади.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ім'я Миколи Павловича Куделі широко відоме не лише на Волині, в Україні, але й за кордоном, зокрема в Сполучених Штатах Америки, Канаді, Австралії – скрізь, де є свідомо українська діаспора, шанувальники таланту нашого Великого Кобзаря, Тараса Григоровича Шевченка. Надихаючись життєвим і творчим спадком національного пророка України, він із юнацьких років присвятив себе боротьбі за волю Вітчизни, тому був знаний як палкий український патріот, подвижник національної ідеї, борець за незалежність України, переконання якого не зламали ні польський, ні радянський режими [6, с. 3]. Будучи активним громадським діячем, неабияким книголюбом, колекціонером і поціновувачем шевченкіани, М. Куделя створив перший на Волині музей-світлицю Тараса Шевченка, де зібрано 140 «Кобзарів», найстаріший із яких побачив світ у 1860 р. [5, с. 4; 17, с. 4; 19, с. 151]. За відданість справі він отримав високі нагороди (наприклад премії Всеукраїнського благодійного культурно-наукового фонду Т. Шевченка й «Одержимість», що надаються за подвижницьку працю в справі збереження духовних цінностей [16, с. 14]), а також пошану від людей. Пізнання величі Кобзаря, збереження реліквій, пов'язаних із його постаттю та виховання на цій основі молодих поколінь. Усе це займало особливе місце в житті Миколи Куделі. Ще один напрям шевченкознавства, у якому він знаходив душевну відряду, – це подорожі місцями перебування Кобзаря, осмислення їхньої духовної сили й значення для національно-культурного відродження нашої держави.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Зазначена тема ще не ставала предметом окремого дослідження. Фрагментарні згадки про це трапляються переважно в працях М. Філонюк, зокрема в довідковій статті до 100-річчя М. Куделі [18, с. 148–149] та путівнику по Шевченківській світлиці у Волинському краєзнавчому музеї [20; с. 16].

Мета розвідки – опираючись на комплекс джерел, визначити й проаналізувати передумови, хронологію та значення основних етапів відвідання М. Куделею місць, пов'язаних із Тарасом Шевченком.

Завдання статті – окреслити передумови, що були стимулом для подорожей шевченкознавця місцями перебування Кобзаря; висвітлити хід та змістове наповнення кожної з найбільш значимих «шевченківських» поїздок М. Куделі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Місця перебування Т. Шевченка на рівні з його творами й ідеями уже не одне десятиліття були своєрідними осередками, які вабили до себе національно свідомих українців. Для України він не просто народний поет і геніальний митець, а й символ боротьби за свободу, її духовний провідник. Постать Тараса Шевченка впродовж століть надихала митців і науковців до досліджень [20, с. 5]. Дуже чітко це можемо спостерігати в діяльності Миколи Куделі. Уже будучи відомим колекціонером і шанувальником творчості Великого Кобзаря, він якось висловився: «Дякую Долі, що поєднала мене з Тарасом Шевченком, який став дороговказом у моєму житті». Здавалося б, ординарно звичні й прості слова, але за ними – шлях, сповнений боротьби та подвижництва [9, арк. 1]. Цей дороговказ рухав ним і тоді, коли він уперше зважився на вже омріяну подорож. До необхідності пройти стежками поета-пророка Миколу Куделю спонукали довгі роки, віддані служінню його ідеям, пізнанню духовного та національного значення його творів, зібрана чимала й унікальна колекція шевченкіани. У цьому можемо вбачати витоки зацікавлень місцями, у яких побував Кобзар, що починали формуватись у дитячі та юнацькі роки.

Народився М. Куделя 10 березня 1914 р. через століття після народження Т. Шевченка в с. Буяні Торчинської волості, Луцького повіту на Волині [21, с. 4]. Походив він із сім'ї хліборобів, де завжди шанувалися традиції духовності та інтелектуальної праці [4, арк. 1]. Батько, Павло Федорович, закінчив церковно-парафіяльну школу, диригував хором у Буянській церкві, був знаним на селі книголюбом, тримав на горищі будинку десятки книг, журналів, газет, часто вечорами любив читати дітям «Кобзаря». На думку відомого краєзнавця Григорія Олександровича Гуртового, любов до книги, до творчості Т. Г. Шевченка Микола Куделя «генетично успадкував» саме від свого батька [8, с. 184].

Малий Микола змушений багато працювати: весною, улітку та восени випасав худобу за селом, допомагав батькам по господарству. Будучи дитиною, полюбляв бавитись із сільськими дітлахами в

лісі. Однак поруч із цим, закінчивши два класи сільської школи, займався самоосвітою, читаючи книжки з батькової бібліотеки, завчаючи напам'ять твори з «Кобзаря». У цей період кристалізувалися світогляд та орієнтири майбутнього шевченкознавця [7, с. 8]. Тому він ніколи не розлучався зі своїм духовним началом – творчістю Тараса Шевченка [6, с. 3].

Його безсмертна поезія не раз рятувала життя Миколі Куделі. Так, вірші Т. Шевченка він читав під час кількодобових знущань над ним у польській дефензиви. На далекій Колимі, в особливо небезпечний момент, коли його життю загрожували кримінальні злочинці, добре знаючи, що їм нічого не буде за вбивство «ворога народу», він просив помолитися поезіями Т. Шевченка. Читав так, що навіть головорізи, яких, здавалося, уже ніщо не зупинить, сказали: «Нехай живе». Читав «Кобзар» і тоді, коли його хотіли розстріляти. І зупинилася рука того, хто мав натиснути на гачок [13, с. 32]. Видно, і Бог, і незримо присутній Кобзар, що навечно оселився в душі Миколи Павловича, зберегли йому життя, лишили нам свідка тих трагічних, болючих, кривавих та пекельних сторінок нашої історії, а водночас і сторінок, що оповідають про незламність людського духу, про святу любов до рідної України, задля якої її кращі сини не шкодували навіть життя [17, с. 4].

Видатний український етнограф, фольклорист, лауреат Всеукраїнської премії ім. Павла Чубинського, вірний друг і порадник М. Куделі Олекса Ошуркевич писав: «...про п. Миколу Куделю можна розповідати багато. Біографія його – своєрідний калейдоскоп подій, що лавиною прокотилися по українській землі, по душах людських у цей неспокійний ХХ вік. Можна тільки подивуватися: скільки ж то сил потрібно було, щоб вистояти фізично і морально, щоб вижити. Та наснажувало його усвідомлення правоти святої справи, за яку боровся, а ще – могутня постать Тараса Шевченка, його безсмертний “Кобзар”. Саме “Кобзар” допоміг простому селянському хлопцеві з освітою два класи польської школи стати свідомим українцем, людиною високих інтелектуальних якостей» [9, арк. 8].

Наскільки Микола Куделя переймався духовним спадком поета-пророка, видно з його творчого доробку. Так, закликаючи читати поезії з безсмертної збірки, аргументував, що шевченкознавці багатьох країн світу називають «Кобзар» явищем феноменальним, а творця книги, що стала національною святинією українського народу, ставлять серед найславніших поетів людства [15, с. 26]. Це волинський шевченкознавець уважав цілковитою закономірністю, відзначаючи, що перед Тарасом Шевченком, його геніальною постаттю українського національного пророка, схилиються віки й покоління [12, с. 7]. «Мабуть, не помилюсь, коли скажу, що ми ще й досі належно не оцінили глибини, величі духа Шевченка, – писав Микола Куделя, – тому читаймо його “Кобзар” – національну Євангелію кожного українця, читаймо його молитви повсякчас, пізнаваймо себе! Хто ми? Чиї сини? Яких батьків? Ким? За що закуті?...» [15, с. 26].

Особливо пам'ятною сторінкою в життєвій біографії М. Куделі є його мандрівки місцями Тараса Шевченка. Самотужки, а також у компанії друзів він у 1974, 1976, 1981, 1992 рр. (чотири мандрівки – із 1974 по 1992 рік) побував у Моринцях, Кирилівці (Шевченковому), Будищах, Звенигородці, Черкасах, Суботові, Батурині, Пирятині, Яготині, Каневі та інших місцях [9, арк. 5]. У своїх спогадах М. Куделя стверджував, що на кожне літо мав плани поїздки «на прощу» до Шевченківських місць, однак через стан свого здоров'я не завжди міг це здійснити [11, с. 102].

Свою першу мандрівку Шевченківськими місцями 10 червня 1974 р. М. Куделя здійснив разом з Антоном Бурлачуком – пристрасним книголюбом, збирачем Шевченкіани. Позналилися вони листуючись у 1972 р. [9, арк. 6]. Узявши із собою сина А. Бурлачука, тоді шестикласника Олега, вирушив рейсовим автобусом зі Скибінець Тетіївського району Київської області на Білу Церкву, а звідтіля – у місто Корсунь-Шевченківський [11, с. 90]. Воно дуже вразило М. Куделю: «Місто особливо красиве. Все воно мов би оповите зеленню парків, садів, скверів, та й саме природне розташування його є винятково оригінальне: сама річка Рось, яка вже недалеко звідси впадає в Дніпро, тут залишає добру частку своєї неповторної краси. По пішохідному дерев'яному місточку перейшли ми на другу сторону річки. Тут починається від обриву кручі прекрасний парк. Підходимо до велетенського каштана, поруч з ним, – пам'ятна табличка з написом: “Влітку 1859 р. до нашого міста в останній раз приїжджав Тарас Шевченко”. У центрі міста – пам'ятник Тарасу Шевченку» [11, с. 90–91].

Із Корсуня-Шевченківського шлях проліг на Моринці. Тут М. Куделя долучився до екскурсії по селу поета, відвідав місце, де стояла хата родини Тараса. Вона не збереглася. На тому місці поставлено кількатонний камінь із написом на меморіальній табличці: «На цьому місці стояла хата, в якій народився геніальний Тарас Григорович Шевченко» [11, с. 91].

У ході подорожі відвідав Чигирин – історичне місто, де оглянув Замкову (або Богданову) гору, на якій незадовго перед тим поставили величний пам'ятник Б. Хмельницькому. З особливими відчуттями він побував у Суботіві, де була Богданова церква, на той час перетворена в музей. [11, с. 97–98].

Із Суботова вирушили до Медведівки, яка була центром Коліївщини, звідки родом Іван Гонта. Далі він рушили до села Мельники, долаючи чималий шлях пішки, дісталися славнозвісного Холодного Яру. Це місце викликало в М. Куделі піднесені відчуття, адже про Холодний Яр неодноразово перечитував однойменну повість Юрія Горліс-Горського. Побувати там було втіленням давньої мрії шевченкознавця: «Над яром сивими пасмами ліг туман, підсинений знизу лісовою гушавиною. Здається, що тут вже вечоріє, а насправді червене сонце щойно в найвищому своєму зеніті. Коли і ким яр названих Холодним, не знаємо, але факт – тут холодно навіть у найгарячіші дні, як літом, так і взимку вітри дмуть з глибоких лісових нетрів» [11, с. 98–99].

Із болем та жалем у серці Микола Павлович пригадував своє перебування 13 червня 1974 р. у Мотрониному монастирі, який перебував у вкрай занедбаному стані: «Боже мій єдиний! Аж не віриться... Історична споруда, пам'ятка архітектури, яка взята під опіку держави... Бляха покрита густим шаром іржі, вікна повибивані. Ми підіймаємось на цоколь, хапаючись за ґрати, заглядаємо в середину, а там на долівці – твариняча гноївка» [11, с. 99].

Продовжили подорож Тарасовими стежками в Черкаси, Умань, відвідали Чернечу гору, Успенський собор; завершальним місто мандрівки став Київ, де М. Куделя зустрівся зі своїм першим шкільним учителем Хомотою Наюком, тим, «хто у моїм серці запалив огонь любові до Кобзаря», який доживав останні дні свого подвижницького життя. «Можна багато оповідати про місця, пов'язані з життєвою і творчою біографією Тараса Шевченка у місті Києві, – пригадував Микола Павлович – враження від знайомства з цими місцями – пам'ятні, незабутні» [11, с. 100–102].

Відвідати ці священні для нього місця йому знову вдалося через два роки після першої поїздки, коли самотужки побував на могилі поета в Каневі [11, с. 102–104]. Цікаво відзначити, що Микола Куделя не готувався заздалегідь до цієї подорожі. Підлікувавши радикуліт, відчуваючи, що «нічого не надокучає», 1 липня 1976 р. поїздом від'їжджає до Києва. У столиці відвідав могилу свого вчителя Хоми Наюка. А вже 3 липня прибув до Білої Церкви, де купив дві книжки про Т. Шевченка «Естетика художнього слова» якими поповнив свою шевченкіану [2, арк. 26–29].

Проаналізувавши наявні матеріали та джерела, можна дійти висновку, що подорож 1976 р. чи не найменше висвітлена, а сам шевченкознавець не надавав їй особливого значення для своїх творчих пошуків.

Проте чимало нового в питанні вивчення й пізнання Шевченківських місць дала Миколі Куделі поїздка 1981 р. Як очевидно зі спогадів, за емоційною насиченістю та гаммою яскравих вражень вона була однією з найбільш значимих у його житті, адже саме ця подорож описана в окремій книзі спогадів «По історичних та шевченківських місцях України» [14].

Він здійснив її за участю своїх добрих друзів із Луцька – Юлія й Галини Головацьких, Володимира Ткачука. 18 серпня 1981 р. вирушили на Київ, далі – до Батурина, де відвідав старовинний будинок Кочубея, який обладнано в краєзнавчий музей [14, с. 6–10].

Розпитавши місцевих старожилів, М. Куделя несподівано для себе знайшов залишки могили (склепу) останнього гетьмана Лівобережної України Кирила Григоровича Розумовського (1728–1803), який похований біля церкви Святої Покрови в Батурині. Цікавий факт, що став відомим завдяки розповідям старожилів міста Батурина з приводу могили гетьмана, залишив у своїх щоденниках Микола Куделя: «...склеп простояв більше сто років, але вже після громадянської війни, коли комсомолія “разрушала старий мір”, під приводом шукання золота могилу зруйнували, кості гетьмана були вже спопеліли на порошок, лише серце, котре було забальзамоване, було наче свіже, здавалось бучімто було нещодавно поховане...» [3, арк. 15–16].

Загалом, як пригадує у своїх записах волинський шевченкознавець за 20 серпня 1981 р., вони проїхали чотири області: Чернігівську, Полтавську, Київську й Черкаську. «І знов летимо по Україні милій! Прощаємось із побаченим, поклоняємось і вітаємо бачене. Це не Україна, а рай на землі...», – ділиться враженнями від поїздки у своїх спогадах Микола Куделя [1, арк. 22–23]. Указана поїздка сприяла поповненню колекції шевченкіани новими примірниками; М. Куделя побував у десятках сіл та міст нашої Батьківщини, які свого часу були історичними центрами суспільно-політичного життя; зібрав нові й невідомі раніше факти про відомих діячів та події під час своєї подорожі, що відображено в активній творчій діяльності шевченкознавця, зокрема в написанні цінних спогадів, які сьогодні стали вагомим джерелом для вивчення історії України.

Особливо пам'ятною та значущою для Миколи Куделі стала подорож Шевченківськими місцями в липні 1992 р. «Моя мрія з мрій, щоб ще хоч раз на старість поклонитись святим куточкам Тараса, за краших, так би мовити, обставин збулась...», – пригадував М. Куделя [10, арк. 3].

Поїздку, що була розпочата 25 липня 1992 р., підготував та організував історик-краєзнавець, тоді старший науковий співробітник обласного Волинського краєзнавчого музею, давній друг Миколи Павловича – Олекса Ошуркевич. Спочатку рушили до Моринець, а вже наступного дня о 7 год 40 хв прибули до Канева. «Захопленню немає меж. – Передавав свої враження шевченкознавець. – Сльози радості в очах, я ж на тому Дніпрі оспіваному Кобзарем. Сині гори, ліси, яри над Дніпром, села потопають в рясних садах, все, що оспівував Тарас, бачили на яву, дивилися на ту красу – рай та й годі... Наче в сні... хочеться мовити на увесь голос: – молюсь Тобі Кобзарю, молитись не перестану, бо Ти моє життя, моє щастя, Ти мій Бог, мій учитель. Навчив понад усе любити Україну, бути людиною на Землі», – написав згодом у своїх спогадах про той день М. Куделя [10, арк. 3].

Із душевним трепетом, почуттями тривоги та захоплення М. Куделя в супроводі О. Ошуркевича підійнялися на Чернечу Гору – «комплекс сходжень на Тарасову гору, який складається із 342 сходинок долаємо без найменшої втоми...». Тут навколішках, зі сльозами на очах, промовив молитву за Україну. Микола Павлович відвідав музей Т. Шевченка на Чернечій Горі. Цікаву екскурсію для відомих гостей із Волині провів науковий працівник музею Анатолій Олександрович Татарин. На згадку про поїздку місцями Кобзаря він подарував М. Куделі медаль «Могила Т. Г. Шевченка ХІХ століття. Шевченківський національний заповідник», мініатюрний «Кобзарь» Т. Шевченка, виданий у Женеві 1878 р., а також значки й путівники музею.

Особливо пам'ятним для шевченкознавця було спостерігати в експозиції музею альбом, подарований ним у 1986 р. Цей факт підтверджує активну співпрацю М. Куделі з музейно-просвітницькими установами не лише Волині, але й України щодо обміну та популяризації Шевченкіани.

На Тарасовій горі М. Куделя відвідав хату-світлицю сторожа Ядловського, у якій той 50 років незмінно доглядав могилу Кобзаря, а також побував в Успенському соборі, де 20–21 травня 1861 р. перебувала домовина з останками Т. Шевченка [10, арк. 4].

Далі подорож продовжили в місто Черкаси. Тут М. Куделя відвідав Музей Т. Шевченка, відкритий із нагоди 175-річчя поета. Директором цього закладу була правнучка Тараса Шевченка по братові Микиті Ольга Михайлівна Шарапа, яка 1991 р, їдучи на відзначення подій Берестецької битви, завітала до Музею-світлиці «Кобзаря» Миколи Куделі в с. Буяни.

Для музею в Черкасах, сповідуючи власний метод популяризації та обміну Шевченкіаною, М. Куделя подарував кілька десятків «Кобзарів», реставрував унікальні раритети минулого століття, за що був нагороджений Грамотою та медаллю «150 років «Кобзаря», а також цінними книгами [10, арк. 4–5, 7].

Зворушливою та вражаючою стала зустріч Миколи Павловича з матір'ю Василя Симоненка – Ганною Федорівною Щербань-Симоненко в родинному будинку поета, що в Черкасах по вулиці Шевченка, будинок 345, квартира 3. «Старенька сива жінка відчинила двері, запросила до “хати”. Вона вже розміняла дев'ятий десяток літ. Її розповідь про сина, який ще з юних років [був] захоплений музою “Кобзаря” хвилює душу, портрети Василя у вишитих рушниках на стінах, наче ікони у святому храмі», – пригадував згодом М. Куделя.

На спомин про зустріч Микола Павлович вручив пані Ганні подарунки, задалегідь підготовлені для неї вдома, а також висловив їй свою щирю вдячність і шану, що вона «дала Україні другого Шевченка» [10, арк. 4–5, 7; 11, с. 109].

У вівторок 28 липня 1992 р. Олекса Ошуркевич та Микола Куделя прибули в місто Звенигородку. Тут вони відвідали місцевий краєзнавчий музей імені Т. Шевченка, де змістовну й захоплюючу екскурсію гостям із Волині провела завідувач-екскурсовод Надія Миколаївна Рубан. Для музею М. Куделя подарував шість видань, серед яких – альбом «Тарас Шевченко життя і творчість у портретах і люстраціях», який він пізніше дарував усім шевченківським музеям.

Із Надією Рубан вони відвідали редакцію місцевої газети «Шевченків край», де працював давній друг Миколи Куделі, Хоменко Володимир Михайлович, член місцевої «Просвіти», який у сімдесяти роки допомагав у збиранні шевченкіани, Кобзарів тощо.

Продовжили кількадечну подорож Шевченковими місцями 29 липня у селі Моринці – «село, де дійсно серце відпочине, село яке знають не тільки по всій Україні, але й і у всьому світі». Тут М. Куделя зустрівся із завідувачем хат-музеїв Катериною Іллівною Суржко-Урсаловою, із якою він

не бачився довгих 18 років, постійно до цього спілкуючись із нею листами, вона неодноразово писала про Миколу Павловичу в пресі, висвітлювала по радіо [10, арк. 6].

Катерина Іллівна провела екскурсію в хаті-музеї діда Тараса Якіма Бойка, у чумацькій хаті Кобзаря, хаті-музеї в Кирилівці, де провів дитячі роки Тарас. Під час екскурсій у Моринцях М. Куделя зустрічався та спілкувався з туристами зі Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії, Англії й інших країн. Познайомився з місцевим фольклористом, довголітнім екскурсоводом Яковом Павловичем Ковбасенком, який розповідав історію села, про дерево роду Шевченка.

Село Моринці справило на шевченкознавця велике враження: «Я не перебільшу, коли скажу, якщо є десь рай на землі краси природи – то тільки тут, у Моринцях і Кирилівці, де родився і виріс Тарас Шевченко» [10, арк. 7–8].

У Кирилівці М. Куделя відвідав могили матері Кобзаря Катерини Якимівни та батька Григорія Шевченка. Провів зустріч із працівниками Літературно-меморіального музею Тараса Шевченка, збудованого й відкритого в 1939 р., розповідав про страждання, яких довелося зазнати за любов до Шевченка. Старший науковий співробітник музею Катерина Ткаченко провела для Миколи Павловича екскурсію в хатині, де жив поет. М. Куделя так згадував пережиті відчуття від побаченого: «...коли я переступив поріг цього храму, перестав жити в реальному життю. Трепет душив душу, що і я народився і виріс у такій же хатині під солом'яною стріхою в нестатках сиротою...» [10, арк. 8].

Щодо останньої мандрівки 1992 р. у газеті «Волинь» (10.03.1994 р.) у статті «По священних місцях Кобзаря» М. Куделя писав: «Подумки ще й ще повторюю ту незабутню подорож і радію тому, що мав можливість побачити, пережити серцем щирість і доброту, гостинність земляків Шевченка, людей його краю. Радує мене, що віковична неволя не вбила в їх думках найсвятішого – людяності, доброти, які заповідав нам геніальний Тарас Шевченко» [9, арк. 5].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши наявні матеріали та джерела, можна зробити висновок, що захоплення М. Куделі з дитячих років творчістю й життєвим шляхом Т. Шевченка стало одним із визначальних чинників, що в подальшому спонукало його до подорожей Шевченківськими місцями в Україні.

Загалом М. Куделя здійснив чотири Шевченкознавчі поїздки в 1974, 1976, 1981, 1992 рр., побувавши в десятках міст і сіл Чернігівської, Полтавської, Київської й Черкаської областей. Під час подорожей він відвідував музеї, місцеві громадські організації «Просвіти», історичні місця, зустрічався з відомими науковцями, освітянами, представниками української діаспори та туристами зі Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії. Записував спогади старожилів і власні спостереження, а також зібрав нові та невідомі раніше факти про знаних діячів і події історії, тобто можна стверджувати, що ці поїздки мали характер експедицій.

Зібрані під час подорожей матеріали поповнили колекцію шевченкіани М. Куделі, а обмін досвідом сприяв популяризації творчості Т. Шевченка й вихованню на цій основі молодих поколінь Української держави.

Джерела та література

1. Архів Волинського краєзнавчого музею (далі – Архів ВКМ), зошит «Дещо кругом себе» : [спогади М. П. Куделі про події 1976 року].
2. Архів ВКМ, зошит 2 : [спогади М. П. Куделі про подорож по історичним та шевченківським місцям].
3. Архів ВКМ, зошит По історичним та Шевченківським місцям в Україні 18–22 серпня 1981 : [спогади М. П. Куделі про подорож 1981 року].
4. Архів Торчинського народного історичного музею імені Г. О. Гуртового, рукопис Г. О. Гуртового «Микола Павлович Куделя», 4 арк.
5. Бойко Р. Жива легенда Волині / Р. Бойко // Наше місто. – 2003. – 29 трав. – С. 4.
6. Бородулін С. Відзнака вірному сину / С. Бородулін // Слава праці. – 2002. – 5 груд. – С. 3.
7. Грибун Н. Непроста доля волинського Кобзаря / Н. Грибун // Слава праці. – 2009. – 19 берез. – С. 8.
8. Гуртовий Г. Полум'яний збирач і пропагандист Шевченкового слова / Г. Гуртовий // Минувле і сучасне Волині: історичні постаті краю : тези доп. та повідомл. V Волин. іст.-краєзн. конф. 11–13 жовт. 1991 р. / ред. кол. : Р. А. Арцишевський, Г. В. Бондаренко, Б. Й. Заброварний. – Луцьк, 1991. – С. 184–185.
9. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської обл.), ф. Р. 3186, оп.1, спр. 136, 60 арк.
10. Держархів Волинської обл., ф. Р. 3191, оп.1, спр. 35, 9 арк.
11. Куделя М. Кобзар у моєму житті : автобіографічний нарис / М. Куделя. – Луцьк, 1998.
12. Куделя М. Міф про «шевченківську хату»: багато облуди залишили «соціалістичні» фальсифікатори на постаті Кобзаря / М. Куделя // Волинь. – 10 березня. – 1998. – С. 7.
13. Куделя М. Пекло Колими: спогади про пережите / М. Куделя. – Луцьк, 2002. – 117 с.
14. Куделя М. По історичних та шевченківських місцях України. Спогади / М. Куделя. – Луцьк, 2004. – 60 с.

15. Куделя М. Читаймо «Кобзаря»! / М. Куделя // Самостійна Україна. – 2004. – Ч.1/491. – С. 26.
16. Сингаївська М. Історія України ХХ ст. – через долю людини / М. Сингаївська // Українське слово. – 1998. – 2 черв. – С. 14.
17. Філатенко А. Доля освячена мудрістю Кобзаря / А. Філатенко // Волинь. – 1998. – 2 черв. – С. 4.
18. Філонюк М. 10 березня 100 років від дня народження М. П. Куделі (1914–2004) – культурно-освітнього і громадського діяча, збирача Шевченкіани / М. Філонюк // Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2014 рік / ред.-упоряд. С. І. Ковальчук, А. А. Понагайба. – Луцьк, 2013. – С. 43–44.
19. Філонюк М. Меморіальна експозиція «Шевченківська світлиця Миколи Куделі» у Волинському краєзнавчому музеї / М. Філонюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2003. – № 3. – С. 148–153.
20. Філонюк М. Шевченківська світлиця Миколи Куделі у Волинському краєзнавчому музеї : путівник / М. Філонюк. – Луцьк, 2014. 40 с.
21. Штинько В. Шевченковими думами молився / В. Штинько // Волинь. – 1994. – 17 березня. – С. 4.

Радчук Лилия. Шевченковедческие экспедиции-путешествия Николая Кудели (1974–1992). В статье проанализированы четыре важных этапа путешествий по историческим и шевченковским местам в 1974, 1976, 1981, 1992 гг. в десятках городов и сел Черниговской, Полтавской, Киевской и Черкасской областей известного шевченковеда, общественно-политического деятеля, борца за независимость Украины Николая Павловича Кудели (1914–2004). Опираясь на архивные источники, автор прослеживает формирование и развитие шевченковедческих интересов М. Кудели. Показывая характер путешествий шевченковеда, записи воспоминаний старожилов и собственных наблюдений М. Кудели, а также собранные им новые и неизвестные ранее факты о известных деятелях и событиях истории, разрешили автору статьи утверждать, что данные поездки имели характер экспедиций.

Раскрыта широкая география творческой и общественной активности М. Кудели в накоплении шевченкианы, а также популяризации творчества Т. Шевченко и воспитания на этой основе молодых поколений Украинского государства.

Ключевые слова: Николай Куделя, Тарас Шевченко, «Кобзарь», Канев, путешествия, воспоминания.

Radchuk Lilia. Shevchenko's Know Expedition Trips of Mykola Kudelya (1974–1992). The article analyzes four important stages trips to historical and Shevchenko places in 1974, 1976, 1981, 1992, in dozens of towns and villages Chernihiv, Poltava, Kyiv and Cherkasy regions known shevchenko's know, social and political activist, a fighter for the independence of Ukraine Mykola Kudelya (1914–2004). Based on archival sources, the author traces the formation and development shevchenko's know interests M. Kudelya. Featuring character tours, his visit museums, local organizing the «Prosvita», historic sites, meetings with famous scientists, educators, representatives of the Ukrainian diaspora and tourists from the United States, Canada and Australia, his collection of new and previously unknown facts about famous figures and events of history, have allowed the article the author argued that these trips have nature expeditions. Disclosed wide geography of creative and social shevchenko's know activity of Mykola Kudelya and popularize the works of Shevchenko and education on this basis generations of young Ukrainian state.

Key words: Mykola Kudelya, Taras Shevchenko, «Kobzar», Kaniv, travel, memories.

Статтю подано до редколегії
24.09.2016 р.

УДК 904:7(1=477.82+438.41)«18/19»

Світлана Гаврилюк

Внесок польських дослідників 1800–1850-х рр. у вивчення архітектурних пам'яток Волині, Холмщини й Підляшшя

У статті висвітлено діяльність представників польських громадських і наукових кіл 1800–1850-х рр. (Ю. Крашевського, Ф. Собещанського й ін.) щодо опису та вивчення давніх світських і культових споруд Волині, Холмщини й Підляшшя. Розкрито внесок у дослідження архітектурних старожитностей регіону Польської спеціальної експедиції («Делегації...») під керівництвом К. Стрончинського.

Ключові слова: Волинь, Холмщина, Підляшшя, архітектурні пам'ятки, пам'яткознавчі описи, Польська спеціальна експедиція, Ю. Крашевський, Ф. Собещанський, К. Стрончинський.

© Гаврилюк С., 2016